

КОСОВО И МЕТОХИЈА НА СТАРИМ КАРТАМА ОД XV ДО XVIII ВЕКА

ГОРДАНА ТОМОВИЋ

Анстракт: Карте највећих европских картографа XV–XVIII представљају важна сведочанства о геостратешком значају Косова и Метохије, који су увек приказивани као неодвојив део Србије са нагласком на рудном благу, важним путевима и великим српским градовима. Последњи сјајан привредни успон Србије у XV веку и косовско богатство драгоценим металима, значај и развој градских центара и путне мреже, приказују две јединствене карте из радионице Фра Маура на острву Мурано у Венецији. Под турском влашћу картографско знање о Косову и Метохији заснивало се на извештајима путника, трговаца, католичких мисионара. Из многобројне картографске продукције од XV до XVIII века овде су представљени детаљи важних карата које приказују Косово и Метохију које су израдили Франческо Росели (1480–1484), Такомо Гасталди (1570), Кристијан Стротен (1578), Марија Винченцо Коронели (1688), Такомо Кантели да Вињола (1689), Луиђи Фердинандо Марсиљи (1689), Етјен Брифо (1738) и Карл Шиц (1788).

Кључне речи: Косово, Метохија, картографски приказ, XV–XVIII век.

Косово и Метохија, као интегрални део Србије, приказују се у картографским делима у оквиру европског и медитеранског света почев од најстаријих сачуваних рукописних карата до данашњих дана.

Последњи сјајан привредни успон Српске деспотовине првих деценија XV века, а нарочито косовско богатство драгоценим металима, значај и развој градских центара и путне мреже, нашли су изванредни ликовни одраз на два јединственим картама, које представљају највиши домет средњовековне картографије. Израђене су у манастиру Светог Михаила на острву Мурано у Венецији у радионице редовника Фра Маура.

Прва је поморска карта, названа *Borgiano V*, насликана у боји на три комада пергаментa, величине 73 x 147,5 cm, оријентисана са југом на врху, а обухвата европске и афричке обале на Атлантику, Средоземље и део централне Азије. Чува се у Ватиканској библиотеци (Biblioteca Apostolica Vaticana, Cod. Borgiano V). Израђена око 1450. године, карта се одликује

необичним ликовним решењима: подножјем сенчених планина иду полукружни путеви, различите слике градова дате су у перспективи, речни токови су широки и вијугави и путна мрежа развијена. Карта није потпуно завршена, а сматра се по одликама да ју је израдио непознати млетачки картограф из радионице Фра Маура.¹

По узору на карте античког географа и астронома Клаудија Птолемеја из II века (око 100–178), цело југоисточно европско полуострво пресеца јединствени планински ланац – *Catena mundi*. Под утицајем савремених поморских карата, карта је оријентисана ка северу, док су називи и ликовне представе окренути наопако. На подручју Косова и Метохије први пут су на овој карти приказани градови Приштина (*Pristina*) и Ново Брдо (*Nuova Barda*). Јужно од Приштине нацртано је безимено округло језеро са малим острвом у средини. Ток реке Мораве (fl. *Mogava*) пресеца Косово источно од Приштине и Новог Брда, а пут који иде десном страном реке прелази реку код Приштине и закреће ка Босни. Приштина је означена као утврђење са две бочне куле, а Ново Брдо као снажна кула на врху издвојеног планинског венца.

Друга карта је *Il Mappamondo*, монументална округла карта света, данас у Библиотеци Светог Марка у Венецији. Израђена је за потребе венецијанске Сињорије, као реплика карте света, данас изгубљене, коју је наручио португалски краљ Алфонс V. Израда обе карте трајала је једанаест година, од почетка 1448. године, до априла 1459. године. Како је у јесен исте године Фра Мауро умро, другу карту довршили су његови сарадници 26. августа 1460. године.²

Фра Маурова карта израђена је у боји на пергаменту, скоро кружног облика (пречник од 193–197 cm), оријентисана је са југом на врху карте. Приказ Земље дат је као слободни цртеж, без скале и геометријске подлоге, али садржајем и ликовним решењима – рељефа, насеља, биљног и животињског света, која одишу духом хуманизма и ренесансе, карта означава раскид са античком картографијом. У њу су унети безбројни савремени подаци, и сликом и текстом. Имена насеља исписана су на италијанском језику, понекад у преводу (*Forno* – Пећ, *Mogava pizola* – Моравица). Јужни део Србије (*Seguia*) закриљује потковичасти планински венац сенчених планина који се протеже од Истре до Црног мора. На издвојеној планини са неколико врхова истиче се снажно утврђење са три куле – град Ново Брдо, а уз вињету уписано је двоструко име града, у српској и италијанској или дубровачкој верзији: *Nuova Barda ouer Nuovo Monte*. Између Новог Брда и назива Србије

¹ Tullia Gasparini Leporace, *Mostra "L' Asia nella Cartografia degli Occidentali"*, Comune di Venezia, Venezia 1954, 23, T. 7 (parte I, II, III).

² *Il Mappamondo di Fra Mauro*, a cura di Tullia Gasparini Leporace, presentazione di Roberto Almagià, Comune di Venezia, Istituto poligrafico dello Stato, Venezia 1956. Србија је приказана на табли XXIX. О Фра Мауру и о два картама света: Roberto Almagià, *Presentazione, Il Mappamondo di Fra Mauro*, Venezia 1956, 5–9.

великим плавим словима и исписом на италијанском језику: *fosse da oro et arçento (рудници злата и сребра)* истакнут је привредни и стратешки значај саме земље и највећег српског рударског центра Новог Брда, који је имао и свој законик. Овај испис настао је као опште позната чињеница о богатим новобрдским окнима златоносног сребра. Говорећи о Новом Брду савременици су писали да је то *град сребрни уистину и златни, гора сребрна и златна*, где су *злато и сребро заједно*, и одакле су у деспотову благајну пристизали приходи већи од 200 000 дуката годишње. Знатан удео новобрдског гламског сребра у извозу сребра из Србије и Босне у првој половини XV века, и у европском промету драгоценим металима, потврђен је подацима заведеним у књиге дубровачке ковнице и трговачке књиге дубровачких трговаца браће Кабуџић.³

На Фра Мауровој карти на путу између Мораве и Дрине, северно од Новог Брда означена је Приштина (Pristina) као утврђени град са три куле, а између Приштине и великог планинског венца (Mons Chatene) сличном вињетом обележена је Пећ (Forno). Јужно од Приштине, на северном рубу планинског венца уцртано је безимено језеро и вињета безименог града. Јужно од планинског венца велики утврђени град Скопље означен је као гранично подручје између Албаније, Србије, Бугарске и Македоније (Scorpi e sui confin de Albania, Seruia, Volgaria e Macedonia).

Сви подаци са Фра Маурове карте који се односе на Србију одговарају периоду после 1430. године, када је подигнуто Смедерево, и пре 1455. године, када су Турци освојили Ново Брдо.

Једну од најстаријих регионалних карата Балканског полуострва начинио је у другој половини XV века фирентински картограф Франческо Росели (око 1445–1527). То је бакрорез (46,5 x 33 cm), а сматра се да је израђен од 1480. до 1484. године, када је Росели на двору Матије Корвина радио карту Угарске.⁴

Карта садржи важне новине – разбија се централно планинско било на издвојене планинске венце, унети су савремени називи насељених места, а границе области обележене су и линијом и текстом. Јужно од планинског венца Saraste mons, који треба да представља Копаоник, уцртано је велико језеро са острвом и на њему град Сврчин (Suerciagnio), а област десно од језера означена је као Ситница (Sittinicza). То је нестали географски пејзаж,

³ Сима Ђирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002, 114–119.

⁴ Карта Балканског полуострва чува се у Националној библиотеци у Фиренци у фонду Landau-Finaly, Roberto Almagià, *On the Cartographic Work of Francesco Rosselli, Imago mundi*, VIII, Amsterdam 1967, pp 27–34; Милица Николић, Ренесанса Птолемејеве Географије, *Monumenta cartographica Jugoslaviae II*, Историјски институт, Београд 1979, 83–85.

мочварни предео на Косову, где је, као на језерском острву, био дворца Немањића Сврчин, а у близини, на обали језера и други владарски дворци у пределу Пауни, у селу Неродимљу и Штимљу.⁵ Сврчинско језеро настало је вештачки и плански, што се може видети из Грачаничке повеље краља Милутина (1321). Измењен је природни ток реке Неродимке код заокрета ка Лепенцу и прокопаним каналом спојен са извориштем реке Ситнице. Тако је настала позната бифуркација Неродимке, подела речног тока у два слива, егејски и црноморски. Канал је имао двоструку намену, привредну и одбрамбену, служио је узгоју рибе и покретању воденица, а омогућио је и стварање воденог рова око дворца. Дуж неродимског канала низали су се рибањаци и воденице Липљанске епископије, од „извода родимског“ све до ушћа у Ситницу.⁶ Прокопавањем канала створен је средишњи простор опкољен и заштићен водом, од ушћа Штимље у Ситницу на северу до Урошевца на југу, где су водени прстен чинили токови Ситнице и њених левих притока, Кожарске реке и Штимље, спојени дугим барама. Највећа је била Раховичка бара, коју су Турци касније назвали Сазлија. Настављала се на Робовачко блато код састава реке Сазлије са Штимљанском реком, а исушена је у XIX веку.⁷ Према турском попису Вилајета Влк (Област Бранковића) из 1455. године села Хоравица (Раховица) и Тулановце (Талиновац) за коришћење хаса језера плаћала су по 50 акчи.⁸ Раховичку бару помиње 1479/1480. године улцињски бискуп и хуманиста Мартин Сегон, Новобрђанин и савременик Франчестка Роселија. *Код језера Хоравице и мочвара (...iuxta Horavicae lacum et paludes)* рачвали су се путеви према Биначкој Морави и према Скопљу кроз Качаничку клисуру. Сегону је било познато и друго језеро на Косову, Косовско језеро (*lacus Casovii*), на ушћу реке Лаб у реку Ситницу.⁹ То је мочвара између села Доње Брњице и Дреновца, која се појављује на српским картама насталим крајем XIX. На њима се бележи и мочварно подручје од бифуркације реке Неродимке код Урошевца, до ушћа реке Штимље у реку Ситницу код села Руповце (данас Робовце). Окружен мочварним током река и бара, остао је као острво на

⁵ Сима Ђирковић, *Владарски двори око језера на Косову*, Збирник Матице српске за ликовне уметности 20, Нови Сад 1984, 67–83.

⁶ Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 634; С. Ђирковић, нав. дело, 78–79.

⁷ Атанасије Урошевић, *Косово*, Насеља и порекло становништва, књ. 39, Београд 1965, 14–15. На секцији Урошеvac-sever, 164 – 1–2, *Топографска карта 1:25 000*, Војногеографски институт, Београд 1979, потес између села Сазлије и Сврчина назива се Блата.

⁸ *Oblast Brankovića. Opširni katastarski popis iz 1455. godine*, priredili Hamid Hadžibegić, Adem Handžić, Ešref Kovačević, Orijentalni institut, Sarajevo 1972, 167–169.

⁹ Agostino Pertussi, *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno (Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento)*, Roma 1981, 94 (језеро и мочваре Хоравице); 103 (Косовско језеро).

језеру средишњи нешто уздигнути део земљишта, са селима Лочка Бара, Прелез, Папаз, Хамидија и Бабуш и Сврчином у средини.¹⁰

Североисточно од Сврчинског језера убележен је град Ново Брдо (Nouo Mons), као утврђење са кулом на врху већег издвојеног брда, јужно је планински венац Glibotma montes, који означава североисточни део Шар-планине, Љуботен. Лево и десно од сврчинског језера двапут је обележена територија Србије називом Zervia. Од извора Вардара до планине Љуботен граница српске земље обележена је косом тачкастом линијом са натписом: *довде је Србија (huc usque Zeruia)*.

Сврчинско језеро, први пут убележено без имена на карти Borgiano V, потом на Фра Мауровој карти света, понавља се на картама европских картографа и космографа XVI века које су имале за циљ да унесу нове податке у различита издања Птоlemeјеве Географије.¹¹ Целом сликом Србије на тим картама доминира језеро на Косову (Sverceyno), као што је то случај са картом Марка Беневентана из 1507. године, Мартина Валдземилера из 1513. и Ђакома Гасталдија из 1560.

Иако су Гасталдијеве карте неуспешна компилација података из различитих несагласних извора, пружају највише података о територији Србије у XVI веку, углавном на путевима. На карти Грчке која је објављена у великом делу Абрахама Ортелијуса *Theatrum orbis terrarum*, Антверпен 1570. године, груписана су насеља и топоними као енклаве које нису у складу једна са другом.¹² Уз планину Копаоник (Copragnich) нижу се: село Ђерекари (Chirecari), М(onte) Argentato, планина Рогозна, Ново Брдо (Monte nouo), Грачаница (Grachaniza) и Vedenich, античко насеље Венденис, преузето са Птоlemeјевих карата, можда средњовековно насеље Видина на Косову; источно су Приштина (Pristina) и Вучитрн (Vchiterno). Између реке Дрима (Drino flu/vius/), на коме је Призрен (Prisno), и извора Вардара (Vardaro flu/vius/) протеже се планински венац Шаре (Sar) и Црне горе (M/onte/ Negro), а јужно од њега дуг шумски предео код Качаника (Silua sachianica). Сврчинско језеро – La(cus) Suersagno, са острвцем и пределом Ситница (Sitaica) и поновљеним античким насељем Vendenus, премештени су сасвим северно и погрешно, на извориште Ибра западно од Ниша (Nisa).

¹⁰ Секција Приштина, изд. Српски Генералштаб 1898, 1:150 000.

¹¹ Карта Балканског полуострва Мартина Валдземилера је дрворез, објављен у издању Птоlemeјеве *Географије*, Стразбур 1513. г. Један примерак се чува у фрањевачком самостану на Хвару, Гавро Шкриванић, Martin Waldseemüller, *Tabula moderna Bos-sinae, Serviae, Graeciae et Sclavoniae*, *Историјски часопис XLX*, Историјски институт, Београд, 35–65. Милица Николић, нав. дело, 80, 86.

¹² Наслов карте: Iacopo Castaldo Pedemontano, *Graeciae universae secundum hodiernum situm neoterica descriptio*, у књизи: Ortelius (Abr.), *Theatrum orbis terrarum*, Antverpiae 1570, T. 40, Universiteits-bibliotheek Amsterdam, sign. 1802 A 14. Гордана Томовић, Територија Србије на картама до 1600. године, *Србија и суседне земље на старим географским картама*, САНУ, Београд 1991, 21–52, стр. 40–41, 45.

Поред упадљиве ликовне представе сврчинског језера, још једна тема везана за јужно подручје Србије почиње да привлачи пажњу картографа – Косово као област, бојно поље Косовске битке и место погибије султана Мурата. Крајем XV века настала су дела о турској историји, војсци, ратним успесима, обичајима – успомене јаничара Константина Михаиловића из Островице и Мартина Сегона, у којима су описи Косовске битке преко дела Сансовина, Леунклавија, Бонфинија и Туберона допирали до картографа XVI и XVII века.¹³

Средином XVI века у картографској грађи појављује се први пут Косово поље. *Cosmographia universalis* немачког картографа Себастијана Минстера (1489–1552), у различитим издањима од 1545. до 1650. године, на карти Пољске и Угарске из 1550. године приказује део територије Србије где је, између назива *Servia* и *Nys* (Ниш), источно од Сврчинског језера са острвом (*Suege Lago*), великим словима уписано *Campus Cassouius*.¹⁴

Извесне новине у картографском приказу Косова и Метохије доноси низоземски картограф Кристијан Сротен (око 1532–1608). На Карти Подунавља (*Tractus Danubii*) из 1578. године уноси пут од Београда ка Бугарској који се рачва преко Косова ка Скопљу (*Scupria*) и Вучитрну (*Vacetren*). Косовска котлина и Косово поље означени су као *Vallus Cassouia* и *Campus Cassouia*, између Лаба (*Liaba*) и Скопља (*Scupri*) у области Рашке (*Rascia*).¹⁵

Модерни приступ обради карте са уношењем тачнијих савремених података дали су италијански картографи, образовани хуманиста Бакомо Кантели да Вињола (1643–1695), званични географ грофа од Модене Франческа II и чувени млетачки картограф и космограф Винченцо Марија Коронели (1650–1718).

Бакомо Кантели (*Giacomo Cantelli da Vignola*) израдио је прву регионалну карту Србије, објављену 1689. године.¹⁶ На тој карти, чији је

¹³ *Константин Михаиловић из Островице, Јаничарове успомене или Турска хроника*, предговор, превод и напомене др Борђе Живановић, Београд, 1966; А. Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno. Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento*, Roma 1981; Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд, 1968 (С. Ћирковић, Коментари и извори Мавра Орбина, 291–377, нарочито стр. 331 и списак аутора које цитира М. Орбин на стр. 383).

¹⁴ S. Münster, *Nuova descrizione della Polonia, et dell' Vngaria*, дрворез, 1550, димензије: 38,5 x 30, 5 cm, размер: 1:5 000 000, Библиотека Историјског института, сигнатура К 35, инв. број 98000.

¹⁵ Карта *Ток Дунава* Кристијана Сротена је црно-бели бакрорез, 52 x 38,5 cm, Картографска збирка Народне библиотеке Србије, Кр. II–357.

¹⁶ Карта Србије је бакрорез у боји, величине 54,5 x 40,6 cm, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, повезана са другим картама у кодекс: *Raccolta di Carte Geografiche*, Gio. Giacomo di Rossi, Domenico di Rossi, UB, R1–634. Милица Николић, Карта Србије Бакома Кантелија да Вињоле из 1689 године, *Историјски часопис XIX*, Београд 1972, 101–133.

наслов *Краљевина Србија другачије названа Рашка (Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia)*, појављују се многобројни савремени топоними, често уз старији назив, унета је развијена речна мрежа, означени су путеви, мостови, планински венци и шумски покривач, и, што је нарочито значајно, подела на црквене јурисдикције. За израду карте Кантели је користио богату картографску грађу, географске описе и путописе, као и извештаје католичких свештеника и мисионара. Сматра се да је то најбоља карта Србије у XVII веку.

Подручје Косова и Метохије приказано је под јурисдикцијом Скопља (*Iurisdizione di Scopia*). Ситница (*Sitniza fl/uvius/*) са Лабом (*Lab fl/uvius/*) улива се у Ибар (*Ibar Maior olim Moschius fluius*). Са десне стране реке Ситнице је Косово поље – *Pianura di Cassouo olim Campus Merulae*, чиме се објашњава порекло српског назива по птици кос. Између Приштине (*Pristina*), која је обележена вињетом као већи град, и села Светље (*Sfitele*) на Лабу (*Lab fl/uvio/*), означен је други Муратов гроб (*Sepolcro d' Amurat secundo*), јер је Кантели унео погрешно у северни део Србије језеро код Сврчина и један турски гроб. Северно, на реци Мали Ибар (*Ibar Minor*) је црква Светог Петра и на супротној страни реке Трепча, са напоменом да су ту рудници сребра (*Trepcia ui sono miniere d' Argento*). Изнад Митровице је планина Копаоник (*Copagnich*), на левој страни Ибра село Видина (*Vidina*), на десној Звечан (*Succian*). Јужно су села Гуштерица (*Gusteriza*), Јањево (*Iagneuo*) и Враголија (*Vragolia*). На левој страни Ситнице су село Рибарићи (*Ribare*) и Вучитрн (*Vciterno, Wcitano*) и дуги планински венац *Monte Gliubotin o Marinai olim Scardus Mons* (Шар планина са Љуботеном). Добро је приказан ток Белог и Црног Дрима, Призрен на Бистрици обележен је вињетом града са великим крстом као црквено седиште и исписом: *Prizrena, Prisreno, olim Ulpianum et Iustiniana Secunda*. У околини Призрена су села Гражданик (*Grasdaniko*), Горожуп (*Gorosupi*), Тупец (*Tupezo*), Пиране (*Piragni*), Сува Река (*Suharick*) и Хоча (*Hocia*), а на левој страни Белог Дрима (*Drino bianco fl/uvio/*), изнад ушћа Рибника – Ереника (*Reniz fl/uvius/*), смештена су насеља Рогово (*Rogoua*), Трнава (*Terpaua*), Ђаковица (*Iacoua, Diacoou*), Јуник (*Iunize*), на Дечанској реци (*Deciant fl/uvius/*) Дечани (*Deciani*) и изнад Плавског језера (*Plava l/ago/*) град Пећ (*Pechia, Pech*). Између десне стране Белог Дрима и реке Дренице (*Dreniza fl/uvio/*), простире се област Подримља (*Podrima*). Испод планине назване Клисура (*Monte Glisura*), је Ново Брдо, где је забелешка да су ту рудници сребра (*Montenuouo, o Nouo Bordo, con miniere d'Argento*). На путу од Приштине до Скопља налази се Качаник (*Catsanisch, o Saccianico*), а према Новом Брду црква Свете Марије (*S/ancta/ Maria*). Кантели територију Србије означава границом Скопске јурисдикције која на југоисточној страни тече источно од Косова, Новог Брда и Кратова, затим скреће ка југу и према Македонији пролази јужно од Катланова и Скопља, даље према Албанији иде преко

планине Monte Karopnitze olim Orbelus Mons (вероватно Карацица на левој страни Вардара); јужно од Тетова и долине реке Љуме (Lumi fl/uvio/) преко планине Галич (Galich M/ons), данас Ђалич, силази на Црни Дрим, иде реком од Св. Спаса до Дарде, одакле скреће према северозападу и планинским венцем Monte Agari (превој Ђафа Агрит на Проклетијама)¹⁷ пролази између Пећи и Плава. Јужне границе Србије и црквена подела на карти одговарају приближно опсегу и јурисдикцији Пећке патријаршије према турском црквеном дефтеру из средине XVII века.¹⁸

Кантелијев савременик, чувени млетачки картограф и издавач Марија Винченцо Коронелија (Vincenzo Maria Coronelli, 1650–1718), у свом познатом делу *Atlante Veneto* приказао је Подунавље (*Corso di Danubio*) у шест листова. Лист 5, штампан у Венецији 1688. године, приказује Илирик и обухвата део Босне и Херцеговине, Србију и Црну Гору.¹⁹ И поред нетачне географске подлоге и других погрешака, карта садржи многобројне историјске податке, савремене и старе називе појединих места и река, а понегде и број муслиманских и хришћанских кућа. И поред велике грађе коју је за израду карата систематски и годинама сакупљао, Падре Коронели између реке Пиве и Лима смешта Косово поље (Campus Cassovo), с напоменом да га Угри зову Rigomazeu, Латини Campus Metulus, а Сансовино га погрешно ставља на границу Рашке. Алужија се односи на Франческа Сансовина, писца XVI века, који је објавио зборник текстова о Турцима, одакле је податке преузео Леонклавије, а исти текст доноси и Мавро Орбин. Карта обилује детаљима који су могли бити уочени само на терену, као што су напомене о дрвеном мосту преко Ситнице и Лаба, о рушевинама Велетина, о Јањевском језеру.

Коронели на Косову и Метохији бележи Трепчу (Trepchia), Митровицу и Звечан (Seucian), а јужно Приштину, са напоменом да има 4000 разбацаних кућа и мало хришћана (Pristina di 4000 Case sparse, poche de Christiani). На десној страни Ситнице налазе се Вучитрн (Wicitergia), назначен као седиште скопског паше, крајишника Иса – бега Исаковића; затим, као код Кантелија, други Муратов гроб између Лаба и Вучитрна

¹⁷ М. Николић, нав. дело, 106 (Monte Karopnitze olim Orbelus Mons идентификује као Карацицу јужно од Шаре); 107 (Monte Agari = Ђафа Агрит на Проклетијама).

¹⁸ М. Николић, нав. дело, 118; Радмила Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, Глас СССХХ, Српска академија наука и уметности, Београд 1980, 61–164 (са картом).

¹⁹ Коронелијева карта Подунавља обухвата територију од Беча до Никопоља, размер је 1:750 000, а шест листова заједно мере 1,40 x 3,00 m, Етмапо Агмао, *Vincenzo Coronelli*, Bibliopolis, Firenze, 1944, pp. 104–105; Жељко Шкаламера, *Картографија Србије и југословенских земаља од XVII до XIX века, Србија и суседне земље на старим географским картама*, САНУ, Београд 1991, 55–170, стр. 69–74 (о Коронелију и његовим картама). Лист 5 Коронелијеве карте Подунавља (црно-бели бакрорез, 42 x 58 cm) љубазно нам је омогућио да копирамо из приватне колекције старих карата господин Ђорђе Радивовић, коме се и овом приликом захваљујемо.

(Sepolt/ura/ di Amu/rato/ secunda), село Светље на Лабу и дрвени мост (Ponte di legno), речице Сутјеска и Кижница (Chisniza Fiume) са рушевинама средњовековног града Велетина (Veletino rovin/ato/). Јањево, са црквом Светог Николе, смештено је на истоку речице из језера Lago di Iagneuo, ниже су села Гуштерица и Враголија, које настањују муслимани и православни (Vragolia habitata da Turchi, e Greci). На изворишту реке Лепенца је Качаник, утврђење са стражом од 50 Турака (Cacianich Forte con Presidio di 50 Turchi). Јужније је Призрен са дугачким записом: Prisen, Prisereno, Iustiniana Secunda, Vulpianum, Villa Vulpiana, habitata da 6.000 Turchi e rochi Christiani (где живи 6000 Турака и мало хришћана). Ту су села Љубиње и Гражданик, са по 20 турских кућа, затим Зјум, Рогово, Тупец, Пирани, Бистражин (Biscasina), Ораховац (Rahouaz) и преко Топлухе Сува Река (Suha Riesca). Северно од Суве Реке, у погрешној области – Подримљу, и на погрешној реци – Дрини, нашло се Ново Брдо (Nouomont, o Nouomant). На левој страни Белог Дрима (Drino bianco Fiume, o Drin Bieli, Drilo Albus L/atino/) налази се Ђаковица, са 200 муслиманских кућа (Iacoua, o Iacouizza, 200 Case de Turchi), а одатле узводно, на реци Fiume Riesca, смештено је село Јуник у долини са 20 турских кућа (Iunich Villa in piano del 20 Case de Turchi). На Дечанској Бистрици је нацртан дрвени мост (Ponte da legno), а према Пећи убележени су Дечани (Dacian). На извору Бистрице (Bistritz F/iume/) Пећ је назначена као седиште санџака Дукађин (Pechia Residenza del Sandiaco del Ducagini). Подримље је преувеличано, протегнуто великим натписом Podrima provincia као област од планинског подручја северно од Плавског језера (Lago di Plaua) на западу, до Качаника и изворишта Лепенца на источној страни.

Прве карте Србије рађене из аутопсије израдио је гроф Луиђи Фердинандо Марсиљи, родом из Болоње, географ, картограф и војни инжењер, који је од 1681. до 1704. године био генерал и дипломата у служби Аустрије.²⁰ У његовој заоставштини у Болоњи остала је недовршена изванредно урађена карта Србије на којој је учртано Косово (Cossoua) као област северно од Шар планине (Sar M/ons/) и Качаника (Katzanek) до планине Гољак (Golak). Кроз Косово протичу Ситница (Sitminza), Лаб (Lapsa fl/uvio/) и Ибар (Iber fl./uvio/), а насељена места су Звечан (Swecsan), Митровица, (Mitrovitz), Приштина (Pristine), Вучитрн (Wucsitrin), Липљан (Lipen) и Бањска (Bagnitza). У горњем сливу Дрима су три града: Призрен (Pristrean), Ђаковица (Diacovitz) и Пећ (Vecs). Двоструком линијом назначена је траса пута од Дрине преко Рогозне и Качаника за Скопље. Сва

²⁰ О грофу Марсиљију, са литературом, Милица Николић, Три документа из Марсиљијеве заоставштине у Болоњи, *Мешовита грађа – Miscellanea*, 11, Београд 1983, 41–49. Марсиљијеве скице и карта Србије, које се налазе се у Универзитетској библиотеци у Болоњи, Fondo Marsili, Mss. Marsili, Ms. 1044–28, прегледали смо и снимили приликом студијског боравка у Болоњи 1973. године.

насељена места имају топографски знак са полумесецом који показује да је цела земља под турском влашћу. На једној од Марсилијевих скица, које је назвао *Првим зачецима карата Србије (Primi Embrioni di Mappedella Serbia)*, цртицама су обележене границе појединих области у Србији – Бихор, Стари Влах и Косово. Граница Косова иде на југу од Качаника, укључује ка истоку Јањево, Ново Брдо, Приштину, пресеца реку Косаницу и пење се до Ибра северно од Митровице, одатле се спушта левом страном Ибра иза планинског венца поново на Качаник. Иако је скица груба, без детаља, јасно показује да је Марсили на територији Србије издвајао Косово као посебну област, од које је на западној страни било одвојено подручје Метохије са Призреном, Ђаковицом и Пећи.

Током аустро-турског рата 1736–1739. године прикупљен је на терену картографски материјал на основу којих је израдио 1738. године карту Србије бечки књијар и издавач Етјен Брифо (Etienne Briffaut). Иако неугледна, сматра се да је по садржају најбоља карта Србије XVIII века.²¹

Подручје Метохије на југозападној страни од Албаније одвајају ток Белог Дрима (Drin Blanc Fl.) и планинске купе Проклетија (M/onte/Roklenos). Под њима, на десној страни реке Дрима су Дечани (Decian), а на левој Пећ, седиште патријарха Србије (Pechia, hic Patriarcha Servie). Северно је Копаоник (Coraun), ка истоку Бањска (Bantzka), Митровица (Murovitza), Вучитрн (Vuziterna), Приштина (Pristina), Јањево (Iagneno), крај којег су два безимена језера; Добротин (Dobrotin), Липљан (Liplan), Ново Брдо (Movibordo) и северно погрешно уцртана Шар планина M/onte/ Sardag. Брифо није имао податке за насеља у граничном појасу Албаније према Србији, па је посегнуо за провереним инвентаром са Пролемејевих карата. Тако се у граничном делу Албаније према Србији и Македонији на источној страни појављују Ulpiana, Timacum, Vendenis и Sibaruntum.

Карта је намењена војним потребама и зато је посебна пажња посвећена путевима. Од Пљеваља и Пријепоља такозвани дрински пут води преко Милешеве и Рожаја (Rashai) у Пећ, одатле левом страном Белог Дрима заокреће ка Приштини, рачва се ка југу и ка Подујеву и Куршумлији. Други пут долази из Херцеговине, иде преко Плава, укршта се са првим путем северно од Пећи, заобилази планински предео и спушта се на границу са Албанијом, даље води на село Хочу, скреће ка северу и води ка Бугарској. Трећи пут долази од Вишеграда преко Прибоја, Нове Вароши, Новог Пазара ка Бањској, Митровици и Приштини, где се спаја са првим путем. Између ових главних путева у правцу запад – исток, назначен је и попречни пут од Митровице ка Подујеву. Вредност Брифоове карте чине различити топографски знаци којима се обележавају тврђаве, градови, кастели, паланке, тргови, манастири, села, карауле, пловне реке уцртане

²¹ Ж. Шкаламера, нав. дело, стр. 96–97 (Е. Брифо); 100–101 (слика карте).

двоструким линијама. На подручју јужне Србије међу набројаним насељима на карти Етјена Брифоа 1738. године једино су Пећ, Вучитрн и Приштина означени као градови, а сва остала насеља била су села.

Први пут на карти *Ратне позорнице Аустрије, Русије и Турске* Карла Шица (Carl Schütz) из 1788. године јужни део територије Србије, све до границе са Албанијом и Македонијом, обележен је именом Рашка (Rascien). У том делу нашло се цело подручје Косова и Метохије: Пећ, Подрима, Ђаковица, Призрен, Јањево, Ново Брдо, Приштина и Вучитрн. У средини је Косово поље (Ebne Kasovo) и Муратов гроб (Grab Murads I).²²

Наведени примери показују да је представа о Србији и јужној српској покрајини у продукцији европских картографа стварана колико на стварним, толико и на посредним и доступним сазнањима према политичким приликама на Балкану, подстицана и усмеравана интересима и потребама савремених центара политичке моћи. При томе се подручје Косова и Метохије увек приказује као јединствени српски простор и у оквиру Србије.

²² C. Schütz, gestochen von F. Müller, *Kriegstheater oder Graenzkarte Oesterreichs, Russlands und der Türkei*, ручно бојени бакропрез, 72,5 x 50,5 cm, Artaria, Wien 1788, Картографска збирка Народне библиотеке Србије, Кр. II–395.